

Brussels Studies

La revue scientifique électronique pour les recherches sur Bruxelles / Het elektronisch wetenschappelijk tijdschrift voor onderzoek over Brussel / The e-journal for academic research on Brussels

Notes de synthèse | 2009

Brussel en cultuur

Synthesenota, SGB nr. 8

Bruxelles et la culture

Brussel en cultuur

Jean-Louis Genard, Eric Corijn, Bernard Francq et Christine Schaut

Traducteur : Ben Winant

Édition électronique

URL : <http://journals.openedition.org/brussels/948>

DOI : 10.4000/brussels.948

ISSN : 2031-0293

Éditeur

Université Saint-Louis Bruxelles

Référence électronique

Jean-Louis Genard, Eric Corijn, Bernard Francq et Christine Schaut, « Brussel en cultuur », *Brussels Studies* [Online], Synthesenota's, Online op 02 février 2009, geraadpleegd op 30 avril 2019. URL : <http://journals.openedition.org/brussels/948> ; DOI : 10.4000/brussels.948

Licence CC BY

Synthesenota nr. 8

Brussel en cultuur

J.-L. Genard, E. Corijn, B. Francq, C. Schaut

Vertaling: Ben Winant

• **Jean-Louis Genard** is filosoof en doctor in de sociologie. Hij is directeur van de IS-ACF La Cambre, docent aan de ULB en de FUSL. Hij publiceerde : *La Grammaire de la responsabilité* (Cerf, 2000), *Les pouvoirs de la culture* (Labor, 2001), *Qui a peur de l'architecture ?* (met P. Lhoas, La Lettre Volée, La Cambre, 2004), *Action publique et subjectivité* (met F. Cantelli, LGDJ, 2007), *Architecture and reflexivity* (G. Pflieger et alii (Ed), *The social fabric of the networked city*, EPFL, Routledge, Lausanne, Oxford, 2008).
Contact : jean-louis.genard@lacambre-archi.be - ++32 (0)2/643.66.62

• **Eric Corijn** cultuurfilosoof en sociaal wetenschapper, hoogleraar sociale en culturele geografie aan de Vrije Universiteit Brussel. Directeur van de onderzoeksgroep COSMO-POLIS, City, Culture & Society en coördinator van het UAB Brussels Stadsplatform. Codirecteur van internationale masterprogramma's in stadsstudies POLIS en 4Cities. Ondervoorzitter van de Gewestelijke Ontwikkelingscommissie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en lid van de jury Stadsvernieuwing van Vlaanderen. Auteur van ruim 200 publicaties.
Contact : eacorijn@vub.ac.be - ++32 (0)2/629.33.79

• **Bernard Francq** socioloog, gewoon hoogleraar aan de Université de Louvain-La-Neuve, onderzoeker bij het Centre d'Analyse et D'Intervention Sociologique (EHESS/Paris). In 2003 publiceerde hij *La ville incertaine. Politique urbaine et sujet personnel* (Academia-Bruylant); in 2006 (met Allegretti G., Laino G., Paba G., Pecoriello A., Rispoli F., Rui S.), *European Handbook for Participation. Participation of inhabitants in integrated urban regeneration programmes as a key to improve social cohesion*, European Union, Urbact, Paris; in 2008 (met Pierart J., Bodeux F.), *La ville à l'épreuve de la santé*, Bruxelles, Editions Politiques des Grandes Villes.
Contact : bernard.francq@uclouvain.be - ++32(0)1/045.69.92 - ++32(0)473/94.23.84

• **Christine Schaut**, sociologe, docent aan de Facultés Universitaires Saint-Louis en het ISACF "La Cambre". Lid van het Centre d'études sociologiques en van het Institut de Recherches Interdisciplinaire sur Bruxelles (IRIB). Ze publiceerde : *Mon délit ? Mon origine. Criminalité et criminalisation de l'immigration*, De Boeck-Pol-His, 2000, met A. Rea, F. Brion, A. Tixhon), *L'insécurité et son traitement politique en Belgique*, (CIS, 2003), *Des justifications de l'action publique délibérative*, (*Espaces et Sociétés*, 2007, met L. Damay).

Contact : schaut@fusl.ac.be - ++32(0)2/211.79.36 - ++32(0)484/63.12.23

Discussieavond:
2 februari, 19u45

La Bellone
Vlaamsesteenweg 46
1000 Brussel

I. Vaststellingen

1. *Algemene context*

Door de globalisering is de klemtoon in de economische ontwikkeling geleidelijk verschoven van productie van industriële goederen naar investeringen in immateriële goederen en diensten (copyrights, octrooien, toerisme, organisatie van events, merkimgo's...), waarbij cultuur een steeds grotere plaats krijgt toebedeeld. In de concurrentiestrijd tussen de steden wordt cultuur in ruime zin duidelijk een bepalende factor voor de ontwikkeling en aantrekkelijkheid van een stad. De geglobaliseerde steden krijgen steeds meer een multiculturele inslag en nopen de bestaande gemeenschappen ertoe samen te leven met een kruisbestuiving van de culturen tot gevolg. Wegens de opkomst van het multiculturalisme moet het cultuurbeleid voortaan hand in hand gaan met het herverdelings- en toegangsbeleid, dat geleidelijk en tegelijk met de uitbouw van de sociale staat tot stand werd gebracht.

2. *Troeven die vaak niet uitgespeeld en/of tegengewerkt worden*

a. Brussel is een kleine wereldstad en bevindt zich thans in een overgangsfase. De stad blijft hangen aan een uit het verleden overgeërfd referentiekader, maar zit in de maalstroom van de mondialisering waarvan ze een belangrijke actor is geworden, zoals uit alle rankings blijkt.

b. Brussel is een stedelijke metropool die in de realiteit haar institutionele grenzen ver overschrijdt. Die realiteit wordt over het hoofd gezien door het gebrek aan 'metropolitan governance', maar ook intern door de versnippering van de bevoegdheden tussen de gemeenten.

c. Brussel is een hoofdstad. Hoewel de veelvuldige hoofdstedelijke functies die Brussel binnen het Belgische institutionele bestel vervult, niet echt bijdragen tot het uitbouwen van een geïntegreerd stadsproject, is zijn statuut als hoofdstad van Europa een onbetwistbare troef, in zoverre de totstandkoming van een postnationaal

Europa in een geglobaliseerde wereld gepaard gaat met hooggespannen en nieuwe culturele verwachtingen ten aanzien van de hoofdstad. Die verwachtingen wijken af van de modellen voor culturele centralisatie en culturele vieringen die traditioneel eigen zijn aan nationale hoofdsteden.

d. Brussel is een internationale, kosmopolitische, jonge en sterk met de wereld verbonden stad in een context waar connectiviteit een vitaal aspect van de ontwikkeling wordt wegens het almaar grotere belang van allerhande stromen. Brussel heeft een zeer internationale en multiculturele bevolking. Van oudsher een kruispunt van de Latijnse en Germaanse cultuur, is Brussel vandaag een zeer multiculturele stad wegens de buitengewone vermenging van culturen waartoe recente evoluties (immigratie of de gevolgen van de rol van Brussel als hoofdstad van Europa) leiden of hebben geleid. Anderzijds telt de Brusselse bevolking, die trouwens vooral door immigratie toeneemt, een groot aantal jongeren wier potentiële dynamiek helemaal niet benut wordt.

e. Brussel is een internationale kweekvijver voor kunst en cultuur. De stad heeft een indrukwekkend cultuurnetwerk én een traditioneel zeer bloeiend verenigingsleven dat actief bijdraagt tot de uitvoering van het beleid op bepaalde gebieden (wijkcontracten, ambulante geestelijke gezondheidszorg, sociale verhuurkantoren, ...). Brussel is tevens een internationaal centrum in verschillende kunstdisciplines, zoals hedendaagse dans, opera of in toenemende mate de plastische kunsten. Brussel trekt kunstenaars aan. In het Brussels Gewest worden ook opnamestudio's en productiebureaus, vooral in de audiovisuele sector, opgericht. Brussel heeft eveneens een netwerk van kunstscholen met internationale reputatie die in trek zijn bij een zeer groot aantal buitenlandse studenten van hoog niveau, die er vaak hun carrière beginnen. Cultureel gezien is Brussel, ondanks de institutionele tegenstellingen, in de eerste plaats een open stad waarin iedereen kan investeren en initiatieven nemen zonder dat een bepaald cultuurmodel aanspraak op hegemonie kan maken.

f. Brussel lijdt onder een gebrek aan geïntegreerde visie. De verdeling van de cultuurbevoegdheden tussen de Vlaamse en Franse Gemeenschap leidt ertoe dat cultuur in Brussel op 'communautaristische' leest wordt georganiseerd en geïnstitutionaliseerd. Zo bestaan er cultuurplaatsen die onnodig gesplitst worden (bibliotheken, culturele centra, ...) of worden strategieën ontwikkeld om buitenlandse bevolkingsgroepen of bevolkingsgroepen van buitenlandse origine te doen aansluiten bij een van de twee gemeenschappen, zoals heel duidelijk blijkt uit de oprichting van een Vlaams-Marokkaans Culturenhuis, het Vlaams-Afrikaans Huis, het eentalig Franstalig beleid voor sociale cohesie en de strijd die wordt gevoerd met het oog op de 'culturele kolonisatie' van de nieuwkomers of van de tweetalige of bicommunautaire culturele instellingen. Het ontbreken van een geïntegreerde visie leidt tot een steeds grotere disjunctie tussen de institutionele logica, de sociale realiteit en de opkomende culturele praktijken:

- De communautaire opdeling van het cultuurbeleid is steeds minder aangepast aan de multiculturele samenstelling van de stad. Ook al blijven de Franstaligen in de meerderheid en blijft het Frans veruit de voertaal in het openbaar leven (meer dan 95% van de bevolking tegenover 35% voor het Engels en 28% voor het Nederlands), stelt de multinationale en multiculturele bevolking zich steeds meer open voor gemengdheid en hybriditeit (in meer dan 40% van de gezinnen worden meerdere talen gesproken).

- De culturele praktijken van de doelgroepen en meer bepaald van de jongeren passen niet meer in het communautaire model. Ze bezoeken cultuurplaatsen volgens criteria die niet hoofdzakelijk communautair zijn, en hanteren cultuurstandaarden in het kader van activiteiten die steeds minder aansluiten bij de gesubsidieerde culturele activiteiten, waar zich het communautaire gekissebis voordoet.
- De culturele sector is het bipolaire denken ontgroeid, bijvoorbeeld door systematische vertalingen en ondertitels, door uitwisseling van spektakels en activiteiten tussen de gemeenschappen. Er worden uitgesproken bicommunautaire en interculturele evenementen georganiseerd, zoals de Zinneke Parade, het Kunstenfestivaldesarts, BRXLBRAVO, of netwerken van actoren in het leven geroepen, zoals het Brussels Kunstenoverleg en het Réseau des Arts à Bruxelles, die een culturele samenwerkingsovereenkomst hebben gesloten en samen werken aan een cultuurplan voor Brussel.
- Andere actoren die niet tot de traditionele cultuursector behoren (Staten-generaal voor toerisme, BECI, vakbonden...) roepen op tot nieuwe benaderingen van cultuur die er een hefboom voor ontwikkeling en integratie van maken.

II. Vragen-problemen

1. *De plaats van cultuur in het institutionele bestel*

Wat het institutioneel bestel betreft, komt het erop aan de noodzakelijke voorwaarden te scheppen voor een echt stedelijk cultuurbeleid dat rekening houdt met de specifieke kenmerken van Brussel en niet meer uit te gaan van de bicommunautaire regeling, die uiteindelijk streeft naar linguïstische homogeniteit van de deelgebieden.

2. *Cultuur benaderen vanuit Brussels rol als hoofdstad van Europa*

Het Verdrag van Nice (2001) en het rapport Prodi-Verhofstadt (2001) erkennen uitdrukkelijk dat hoofdstad van Europa zijn veel meer inhoudt dan louter de vestigingsplaats van de Europese instellingen te zijn. Daardoor krijgt Brussel verantwoordelijkheden op het culturele vlak die het vandaag helemaal niet op zich neemt. Dé vraag is dan wat de culturele rol moet zijn van de hoofdstad van een postnationale entiteit in wording in een geglobaliseerde wereld, waarin Europa wil openstaan voor de toekomst, maar tevens een rijke erfenis heeft, waarin met cultuur doelstellingen op het vlak van persoonlijke ontwikkeling, creativiteit, zin voor kritiek en emancipatie werden nagestreefd.

3. *Plaats voor creativiteit in de stedelijke ontwikkeling*

In een 'postfordistische' wereld wordt cultuur steeds meer een consumptiegoed en verloopt socialisering steeds meer via expressieve en esthetiserende consumptie. Vandaag gaan stedelijke ontwikkeling, internationale aantrekkingskracht en creatieve dynamiek hand in hand. De politici moeten dan ook het belang van creativiteit inschatten, maar ook van cultuur in het algemeen, scholing en O & O als potentiële dragers van stedelijke ontwikkeling.

4. *De stad als 'cultuurmilieu' beschouwen*

Stedelijke mutaties zijn ook en misschien in de eerste plaats culturele mutaties waarmee rekening moet worden gehouden: de gebruiken, de tijdsbeleving en het tempo in de stad veranderen. De aard en samenstelling van de bevolkingsgroepen evolueren snel. Dat alles gaat gepaard met culturele veranderingen waarop de politici moeten inspelen en anticiperen. De stad moet benaderd worden als een echt cultuurmilieu, een begrip dat wellicht het best omschreven wordt met het woord 'stedelijkheid'.

5. *Toegang tot cultuur*

De kwestie van toegang tot cultuur, een centraal thema in het cultuurbeleid van de jaren 60-70, is vandaag de dag op de achtergrond geraakt door de opkomst van het referentiekader van de diversiteit en het multiculturalisme, maar ook van het referentiekader van de aantrekkelijkheid, dat aanzet tot een reflectie over cultuur in functie van welgestelde, mobiele en met de buitenwereld verbonden doelgroepen van de globalisering. Een coherent cultuurbeleid zou die kwestie opnieuw aan de orde moeten stellen, omdat de dualisering van de stad toeneemt en de nieuwe relaties tussen cultuur en economie van cultuurgoederen consumptiegoederen en van jongeren bevoorrechte doelgroepen zullen maken en voorrang zullen geven aan cultuurvormen die uitsluitend op rendabiliteit zijn gericht.

6. *Kleinschaligheid versus grootschaligheid*

Brussel heeft tegelijk een zeer fijnmazig cultuurnetwerk op buurtniveau én een traditie van participatieve cultuur die vooral in de wijken tot uiting komt. Dat is een onmiskenbare troef. De krachtige opkomst van het referentiekader van de internationalisering stelt vandaag nieuwe kwesties aan de orde, roept nieuwe instellingen en nieuwe actoren (de actoren van city marketing ...) in het leven, heroriënteert de cultuurprojecten naar nieuwe doelgroepen (toeristen, congresgangers, ...), vereist grootschalige nieuwe infrastructuur...

Die spanning brengt grote uitdagingen met zich mee, vooral omdat de internationalisering en de normen die ermee gepaard gaan, een bedreiging vormen voor de opmerkelijke verworvenheden van de kleinschalige, buurtgebonden cultuur, die één van de culturele troeven van Brussel is.

7. *Multiculturele uitdagingen*

Welk beleid moet in een multiculturele omgeving worden gevoerd? Dat is vandaag een fundamentele uitdaging, in het bijzonder in steden die daar, zoals Brussel, volop mee geconfronteerd worden. Brussel mag geen assimilerend en communautaristisch beleid voeren en evenmin een beleid dat berust op de bicommunautaire praktijken, die de Brusselse multiculturaliteit 'verstikken'. Brussel moet een cultuurbeleid vinden dat gebaseerd is op dialoog en interculturele initiatieven, op vermenging en hybriditeit, die van de culturele praktijken middelen maken om de mensen dichter bij elkaar te brengen en niet van elkaar te vervreemden.

III. Mogelijke beleidsoplossingen

1. *Institutionele maatregelen die de politieke en culturele actoren ertoe brengen het bicommunautaire denken achter zich te laten.*

Degenen die oproepen tot een hervorming van het cultuurbeleid in Brussel, kunnen grosso modo worden onderverdeeld in degenen die pleiten voor een regionalisering van de cultuur (en bij uitbreiding van alle persoonsgebonden aangelegenheden) en degenen die meer heil zien in een hechtere samenwerking tussen de gemeenschappen met een ontwikkelingsdynamiek voor de meertalige, interculturele bicommunautaire sector. Die twee visies botsen op de institutionele realiteit waarin de beleidsinstanties van het Gewest zelf op bicommunautaire leest geschoeid zijn. Bij de verkiezingen zijn er twee gescheiden kiescolleges. Op het wetgevend en uitvoerend niveau bestaan er quota- en pariteitsregelingen die achterhaald zijn in het licht van de sociale en culturele realiteit van het Gewest. Om de institutionele voorwaarden te scheppen voor een intercommunautaire opening van de regelingen en bestaande praktijken (delen van de infrastructures, de bibliotheken ...), maar ook voor de ontwikkeling van interculturele initiatieven, waarvan het aantal trouwens steeds meer toeneemt, moeten de culturele en politieke actoren bereid zijn om zich niet langer uitsluitend tot deze of gene gemeenschap te bekennen, en borg willen staan voor een culturele ontwikkeling waarvan het einddoel niet langer uitsluitend de eigen gemeenschap is, maar een stedelijke dynamiek die de communautaire tegenstellingen overstijgt. Dat zou op politiek vlak bevorderd kunnen worden als de gewestelijke en gemeentelijke mandaten worden losgekoppeld van de gemeenschapsaanhorigheid.

2. *Een cultuurvisie voor de hoofdstad van Europa*

Wat het cultuurbeleid betreft, zou de hoofdstad van een postnationaal Europa er naar moeten streven een polycentrische en een in netwerk verbonden hoofdstad te worden en:

- de ambitie koesteren een cultuurmodel te zijn voor alle Europeanen: niet alleen een belangrijke scène, maar vooral een motor en een draaischijf in de stedelijke netwerken (hoofdsteden bijvoorbeeld) en de kunstenaarsnetwerken, een kruispunt waar cultuurervaringen (natuurlijk ook de Belgische) worden uitgewisseld, wat strategieën inzake coproductie, export en onthaal van culturele realisaties veronderstelt. Wil Brussel erkend worden als de echte hoofdstad van Europa, dan moet het veel ambitie aan de dag leggen, zoals bijvoorbeeld het New York van Europa worden.
- beschikken over kunstinstellingen met internationale uitstraling;
- ambities koesteren op het vlak van kritische reflectie, een openbare ruimte voor forums en debatten vormen, in het bijzonder over de voorwaarden voor culturele ontwikkeling, vrijheid van meningsuiting, kruisbestuiving, hybriditeit, toegang tot cultuur, altermondialisme,;
- openstaan voor nieuwe culturele ervaringen. Gelet op het cultureel kapitalisme, is er trouwens behoefte aan een krachtig beleid ter bevordering van veeleisende experimentele initiatieven die niet passen in een door het rendabiliteitsdenken gedomineerd systeem;

- een centrale plaats toekennen aan cultuuropleiding en de ontwikkeling van kunstscholen van hoog niveau bevorderen – wat al een opmerkelijke troef van het Gewest is – door de internationale aantrekkingskracht ervan te versterken. Samen met de traditionele onderwijsinstellingen internationale ruimten uitbouwen voor opleidingen die aanzetten tot artistieke uitmuntendheid (workshops, summer schools...).

3. *Van creativiteit een drager van stedelijke ontwikkeling maken*

Vandaag hangt de stedelijke ontwikkeling onder meer af van het concentreren en samenbrengen van verschillende talenten die op creatieve, productieve en specifieke wijze complexe problemen kunnen oplossen:

- het aantal kweekvijvers voor talenten gebruiken voor de leefbaarheid in de stad te bevorderen is de beste troef voor city imaging, city branding en city marketing.
- het wordt steeds noodzakelijker om een economisch cultuurbeleid uit te bouwen dat, ook wat de aantrekkelijkheid betreft, rekening houdt met de commerciële sector en tevens de dimensie van de cultuurindustrieën en de sociaal-economische mogelijkheden van interculturaliteit in het centrum van het economisch beleid plaatst. Aangezien de banden tussen economie en cultuur sterker worden, moet men, naast het subsidiëringsbeleid, ook denken aan de ontwikkeling van een reguleringsbeleid dat bijvoorbeeld inwerkt op de fiscaliteit, de contracten met de privé-operatoren, op het vergunningsbeleid, de risicodekking, hoewel dan het risico bestaat dat cultuur als een louter economisch goed wordt beschouwd...;
- er dient bijzondere aandacht te worden geschonken aan het valoriseren, professionaliseren en internationaliseren van lokale initiatieven die het moeilijk hebben om zich te stabiliseren en verder uit te groeien.
- men zou inspiratie moeten putten uit het beleid inzake culturele of creatieve clusters, zoals die elders bestaan.

4. *Van Brussel een 'cultuurmilieu' maken*

Er dient niet alleen een inspraakbeleid en een cultuurdemocratie te worden uitgebouwd, maar de stad moet in grotere mate een 'cultuurmilieu' worden. Dat veronderstelt convergentie tussen de culturele dynamiek van de stad en de vormen waarin de stad concreet gestalte krijgt: cultuurnetwerk, de te leggen verbanden tussen mobiliteit en cultuur, waarbij zowel rekening wordt gehouden met de bereikbaarheid van de cultuurplaatsen en het tijdschema van de culturele activiteiten, uitbreiding van de openingsuren van de culturele instellingen, bouw van ontbrekende cultuurinfrastructuur, onder meer grootschalige infrastructuur, maar ook het creëren van plaatsen om jonge creatievelingen te onthalen, van ruimten voor cultuurproductie...

Als de stad een cultuurruimte is, komt dat ook omdat ze contacten met de medemens aanmoedigt en rijke ervaringen en gastvrijheid biedt. Deze zowel evidente als vaak vergeten dimensie vereist dat het culturele aspect wordt verweven in de materialiteit van de stad. Dat impliceert onder meer:

- een beleid inzake openbare ruimten. Dat beleid is thans ondermaats in Brussel. Het is evenzeer de bedoeling om de openbare ruimten in de stad te behouden en aldus het hoofd te bieden aan de sterke privatiseringstendensen. De openbare ruimte wordt aldus in zekere zin een permanent cultureel centrum;
- een beleid inzake openbare kunst;
- een architecturaal beleid dat eindelijk de hedendaagse architectuur aanvaardt en er kwaliteitsnormen aan oplegt via de veralgemening van de internationale architectuurwedstrijden die het openbaar debat bevorderen, alsook architecturale ambities die in het recente verleden vaak ontbraken in Brussel;
- een krachtig beleid in de strijd tegen de sociaal-ruimtelijke dualisering van de stad, die tevens een culturele dualisering is.

Kortom, cultuur is weliswaar geen bevoegdheid van het Gewest, maar moet voortaan centraal staan bij de strategische stadsplanning, in het bijzonder in het GewOP.

5. *Een nieuwe aanpak van de democratisering van de cultuur*

Recente analyses tonen aan dat de democratisering van de cultuur die in de jaren 50-60 van de vorige eeuw op gang gebracht werd, in zekere zin heeft gefaald, maar ook dat de toegang tot cultuur, vooral bij jongeren, radicaal gewijzigd is (via internet, maar ook via een cultuur van merkimgo's die van grote invloed op hun socialisering is). De sociale (sterke dualisering), demografische (groot aantal jongeren) en multi-culturele kenmerken van Brussel stellen de kwestie van de toegang tot cultuur scherp aan de orde.

In dat verband dringen zich de volgende denksporen op:

- enerzijds de infrastructuur die toegang tot cultuur verleent, onder meer de strijd tegen de digitale kloof;
- anderzijds zijn alle analisten het erover eens dat de democratisering van de cultuur die vanaf de jaren 50-60 op gang werd gebracht, in de praktijk gepaard ging met een toenemende scheiding tussen onderwijs en cultuur. De kwestie van toegang tot cultuur kan niet worden herleid tot haar economische dimensie. Om die reden is het thans van essentieel belang om het aantal cultuurlessen in de scholen uit te breiden;
- ten slotte, de ontwikkeling van een beleidsvisie die het cultuurbeleid en de sociale dimensie integreert en via het cultuurbeleid ambities blijft nastreven die cultuur als een middel beschouwen om sterke en kritische identiteiten te ontwikkelen en sociale banden te vormen en te versterken. Er is zeker behoefte aan een grondige reflectie over de verhouding en de continuïteit die tot stand gebracht moeten worden tussen, enerzijds, het 'artistieke' domein en, anderzijds, 'socio-culturaliteit', 'permanente vorming' of 'cultuurdemocratie'. Veel recente initiatieven wijzen op - wederzijdse - toenaderingen, die evenwel dreigen gedwarsboemd te worden door de instrumentalisering van cultuur tot een economisch goed.

6. *De beleidsniveaus op elkaar afstemmen*

Wij pleiten ervoor dat de culturele internationalisering van Brussel kan steunen op de opkomende culturele dynamieken (Réseau des Arts à Bruxelles, Brussels Kunstenoverleg, Kunstenfestivaldesarts ...) in plaats van op actoren die enkel gespecialiseerd zijn in city marketing, maar niet verbonden zijn met de huidige dynamiek.

Het lijkt ons meer bepaald belangrijk dat de registers van de culturele programma's en activiteiten op het niveau van de buurt, de gemeente en het Gewest en over de gewestgrenzen heen beter op elkaar afgestemd worden en er bruggen tussen geslagen worden. Het gaat er bovendien om de ruimtelijke distributie en de concentratiezones van het cultuurnetwerk beter te beheren. Aangezien culturele activiteiten tot de grootste aantrekkingskrachten van de stad behoren, dienen ook de centrifugale tendensen van de activiteiten in het oog te worden gehouden, want die kunnen gepaard gaan met randverstedelijking, die eveneens tot een 'exodus' van de koopkracht en dus van de potentiële consumptie van cultuur naar de rand leidt.

7. *Denksporen op het vlak van multiculturaliteit.*

De waardering van interculturaliteit of hybriditeit wordt ingegeven door een achterliggende gedachte die zeer sterk lijkt op het idee dat valorisatie van gemengdheid in het stedenbouwkundig beleid als een factor van sociale cohesie moet worden beschouwd met – hoeft het nog te worden gezegd? – gemengde resultaten. Het staat buiten kijf dat het beleid ter bevordering van de interculturele dialoog in de zin van de Raad van Europa moet worden verdedigd en dat daartoe gunstige voorwaarden moeten worden geschapen (onder meer meertaligheid, initiatieven om culturen met elkaar in contact te brengen en wederzijds te beïnvloeden, uitwisselingen, vertalingen, openstaan voor andere doelgroepen...), maar het culturele belang van de verbondenheid binnen de eigen gemeenschap mag niet worden onderschat. Dat doet complexe vragen rijzen, die al te vaak terzijde worden geschoven op grond van het recht om verschillend te zijn of op beschuldiging van communautarisme. Het cultuurbeleid dient de verbondenheid binnen de eigen gemeenschap op zijn minst te dedramatiseren en tegelijk een krachtig beleid te bevorderen dat openheid en interculturele dialoog hoog in het vaandel draagt.

In de strijd tegen het communautarisme en in de optiek van de interculturele dialoog moeten de voorwaarden worden geschapen voor een openbare ruimte waar zo'n dialoog kan worden gevoerd. Daartoe moeten duidelijke standpunten worden ingenomen tegenover degenen die zo'n voorwaarden in naam van de culturele eigenheid verwerpen. Cultuurgemeenschappen kunnen binnen een stedelijke context slechts bestaan en gedijen als ze het bestaan van de Andere in theorie en in de realiteit aanvaarden en bijdragen tot het noodzakelijke klimaat van verdraagzaamheid in de stad.

Het is natuurlijk niet de bedoeling om taal en cultuur met elkaar te identificeren, maar het is ook evident dat de ontwikkeling van culturele dynamiek een vermogen tot communicatie impliceert en dus toegang tot een gemeenschappelijke taal (die vandaag duidelijk het Frans is), wat kan wijzen op een lingua franca, vertaalinspanningen, meertaligheid en in alle gevallen op een krachtig onderwijsbeleid waarvoor de Europese scholen model kunnen staan.

Men kan zich in sommige opzichten afvragen of de culturele barrières niet eerst overschreden worden door opkomende culturele dynamiek die vaak weinig te maken heeft met intercultureel voluntarisme. De culturele socialisering van de jongeren verloopt vandaag in grote mate via de media, internet en andere ruimten waar het Engels meestal de voertaal is. Ook daar moeten de overheden, maar ook de cultuuractoren aandacht voor hebben. Er bestaan voorstellen om de taalwetgeving aan die realiteit aan te passen en van het Engels een derde officiële taal te maken.

8. *De culturele dimensie integreren in alle beleidsvelden*

In het algemeen lijdt Brussel onder de versnippering van het beleid. De culturele dimensie is thans een factor waarmee rekening moet worden gehouden in de meeste beleidsvelden, of het nu gaat om welzijn, gezondheid, toerisme, onderwijs, preventie of economie. Vele politici houden daar al rekening mee, maar doen dat vaak op eigen houtje zonder overleg te plegen met de cultuuractoren die op dezelfde gebieden actief zijn.

Referenties

- BOLTANSKI, L. et CHIAPELLO, E. (1999), *Le nouvel esprit du capitalisme*, Paris, Gallimard.
- BELL, D. (1979), *Les contradictions culturelles du capitalisme*, Paris, PUF.
- CALLON, M., LASCOUMES, P., BARTHE, Y. (2001), *Agir dans un monde incertain*, Paris, Seuil.
- CHIAPELLO, E. (1998), *Artistes versus managers*, Paris, Métalié.
- CORIJN, E et W. DE LANNOY (eds) (2000), *Crossing Brussels. La qualité de la différence. De kwaliteit van het verschil*, Brussel, VUB-Press: 333pp.
- CORIJN, E., DE CORTE, S. et DE LANNOY, W (2004), "From a Multicultural and fragmented city towards the "Mediterranean" capital of Europe", in INURA, *The contested metropolis. Six cities at the beginning of the 21st century*, Birkhauser, Basel/Boston/Berlin: 78-88.
- CORIJN, E. (2006), "Culturele participatie en maatschappelijke integratie sporen niet noodzakelijk samen", in M. Leye (ed.): *Over (Cultuur)Participatie*, Kunst & Democratie/EPO, Brussel: 177-212.
- CORIJN, E. (2006), "Building the capital of Europe as a *heterotopia*", in C. HEIN (ed): *Bruxelles l'Européenne. Capitale de qui ? Ville de qui ?*, Les Cahiers de la Cambre-Architecture, nouvelle série n°5, mars 2006, Bruxelles, ISACF-La Cambre et La Lettre Volée: 52-66.
- CORIJN, E. et G. COCHEZ (2006), "Brussels, a small world city in the making", in *Janus* vol 21, Janus vzw, Ghent: p. II 6-12.
- CORIJN, E. (2007), "Bruxelles n'est pas le problème, c'est la solution" in *Imagine. Demain le monde*. N°64, novembre-décembre 2007, 18-19.
- DE WASSEIGE, A. (2000), *Communauté Bruxelles-Wallonie : quelles politiques culturelles ?*, Bruxelles, Quorum.
- DE WASSEIGE, A. (2006), *Refonder les politiques culturelles. Le cas de la Communauté française de Belgique*, Bruxelles, Sans titre- 100 titres.
- DUMONT, H. (1996), *Le pluralisme idéologique et l'autonomie culturelle en droit public belge* (2vol), Bruxelles, Bruylant.
- FLORIDA, R. (2002), *The Rise of the creative Class*, New-York, Basic Books.
- GENARD, J.L. (1999), *Les pouvoirs de la culture*, Labor, Bruxelles, 1999.
- GENARD, J.L. (2002), "L'émergence de l'associatif comme projet social, politique et culturel" dans *Pyramides, revue du laboratoire d'études et de recherches en administration publique*, n°6, automne 2002, consacré au thème "Acteurs associatifs et politiques publiques", p. 31-51.
- GENARD, J.L. (2003), "Qu'est-ce que l'art contemporain ?" dans *La Revue Nouvelle*, n°7, juillet 2003, p. 10-21.

- GENARD, J.L. (2003), "L'idéologie de la créativité et ses contradictions" dans *Enjeux de la créativité, réflexions et perspectives*, Ministère le Communauté française, Direction générale de la Culture, Bruxelles, 2003, p. 21-29.
- GENARD, J.L. (2006), "Quelle identité pour Bruxelles ?" in C. Hein (ed): *Bruxelles l'Européenne. Capitale de qui ? Ville de qui ?*, Les Cahiers de la Cambre-Architecture, nouvelle série n°5, mars 2006, Bruxelles, ISACF-La Cambre et La Lettre Volée.
- GENARD, J.L. et LUND, I. (2006), "De nouveaux enjeux pour la participation. L'aménagement de la place Flagey à Ixelles" dans *Les cahiers de l'Urbanisme*, Ministère de la Région Wallonne, septembre 2006, n°61, P. 51-59.
- GENARD, J.L. (2008), "Architecture and reflexivity" in G. PFLIEGER, L. PATTARONI, Ch. JEMELIN et V. KAUFMANN (éd), *The social fabric of the networked city*, EPFL Press, Routledge, Lausanne, Oxford, p. 89-107.
- GROTH, J et CORIJN, E. (2005), "Reclaiming Urbanity: Indeterminate spaces, informal actors and urban agenda setting. A case study" in Helsinki, Brussels and Berlin, in *Urban Studies*, vol 42, nr 3, Routledge, London : 511-534.
- HABERMAS, J. (1989), "La souveraineté populaire comme procédure" dans *Lignes*, n° 7, septembre 1989 : 29s.
- HABERMAS, J. (1997), *Droit et démocratie*, Paris, Gallimard.
- HEIN, C. (2006), *Bruxelles l'Européenne. Capitale de qui ? Ville de qui ?*, Les Cahiers de la Cambre-Architecture, nouvelle série n°5, mars 2006, Bruxelles, ISACF-La Cambre et La Lettre Volée Bruxelles.
- LANDRY, C. (2000), *The Creative City*, London, Earthscan, Londres.
- LASH, S.(1999), *Another modernity : a different rationality*, Oxford/Cambridge, Blackwell.
- LASH, S. et LURY, C. (2007), *Global culture industry*, Cambridge, Polity Press.
- LEBON, F. (2002), *Culture et citoyenneté. Pour un développement culturel durable*, Bruxelles, Collection Culture, Education permanente, Communauté française, numéro 6, 2002.